

De standerdmolen te Sint-Annaland

De gorzen waarop Sint-Annaland is ontstaan, werden in 1476 bedijkt door Anna van Bourgondië. Spoedig na de bedijking zal er op de zeedijk ten westen van het dorp een standerdmolen zijn gebouwd. Het is het oudste type windmolen in onze streken.

In de oudst bewaard gebleven rekening van de ambachtsheerlijkheid Sint-Annaland van 1541 wordt de molen genoemd als grens van een stuk dijk dat was verpacht. Dat jaar reisde de rentmeester, die de zakelijke belangen van de ambachtsheer behartigde, met de molenaar naar Antwerpen en later naar Mechelen waar de heer van Sint-Annaland toen was. Het lukte echter niet de molen te verpachten. Na nog een aantal pogingen werd deze uiteindelijk verpacht aan Pieter Carbonnier. Later was Cornelis Hubrechtse molenaar. Hij pachtte in 1589 de molen voor 174 gulden en vier zakken tarwe per jaar. Deze zakken tarwe waren bestemd voor de schutterij die Sint-Annaland in deze woelige jaren van de Tachtigjarige Oorlog moest beschermen tegen de Spanjaarden. Later was de tarwe bestemd voor de plaatselijke armen.

Cornelis was ook prins van de Rederijkerskamer, een soort gilde dat zich bezighield met welsprekendheid, dichtkunst en toneel. De ambachtsheer schonk hem dat jaar £ 5 om deze kamer nieuw leven in te blazen. Vermoedelijk was dit geld bestemd voor het schilderen van het rederijkersbord met de spreuk 'Altijd bet Bloeyende' dat nu in het voormalige stadhuis te Tholen hangt.

Zoals gebruikelijk was de molen een dwangmolen. De inwoners moesten hun meel op deze molen laten malen. Anderzijds verzekerde dit de molenaar een bestaan en kon de ambachtsheer met het pachtgeld het maalwerktuig in goede staat houden. De molen werd dan ook regelmatig hersteld. Zo werd in 1627 een nieuwe molenas aangebracht en de timmerman betaald voor het vernieuwen van de kap met eiken schaliën. In 1621 en 1631 werden nieuwe roeden gestoken en in 1636 kocht de rentmeester in Dordrecht een 'zeventiender' molensteen. Deze term voor een steen met een doorsnede van 1.50 m dankt zijn ontstaan aan het feit dat zijn omtrek 17 Amsterdamse voet meet. Ook in 1647 en 1655 moest de molenas worden vernieuwd. Het herhaaldelijk scheuren van de as zal verband houden met de plaats van de molen op de zeedijk en de onbeschutte ligging voor stormen uit het noordwesten. Eerst in 1670 werd de Molendijk een binnendijk door de bedijking van de Susannapolder. Dit moet invloed hebben gehad op de windvang want in 1673 werd de molenberg verhoogd. Ook werd de standerdmolen vernieuwd waarop de houten kast van de molen draait.

In 1683 of 1684 krijgt Pieter Cockhaen te Sint-Maartensdijk opdracht de huidige molen te bouwen. De kosten bedroegen 2260 gulden. De molen krijgt het in het begin van de 18de eeuw zwaar te verduren. In 1703 stormde het zo hard dat de molen zeker 4 duim van zijn plaats verschoof en de teerlingen (fundamenten) scheurden. De rentmeester liet de molen direct stutten en hoopte dat de molen door de winter zou komen. In het voorjaar volgde herstel. In 1715 werd de trap van de molen door storm beschadigd. Twee jaar later was er weer veel wind. De rentmeester en anderen konden zich niet herinneren dat het zo lang had gewaaid. In Sint-Annaland en Oud-Vossemeer brak er alleen een molenroede. De molen in Stavenisse was echter bijna van zijn teerlingen gevallen. Veel erger was het gesteld in Sint-Maartensdijk, waar de Landmolen om woei en niet meer werd herbouwd.

In 1720 was de molen in Sint-Annaland moeilijk op de wind te zetten doordat de voeghouten, waarop het molenhuis rust, doorbogen. De molenaar vreesde zelfs dat de molen zou omvallen.

Er is toen een plan gemaakt voor de bouw van een stenen stellingmolen. Ook de molenaar werd betrokken bij de plannen. Hij meende dat de molenberg 5 meter moest worden verhoogd omdat hij dan minder last had van valwinden en het 'doodmalen' van paarden, koeien en schapen. Hij wilde echter niet meer huur betalen voor een hogere molen en een tweede koppel stenen waarvoor hij Sint-Annaland niet groot genoeg achtte. Wel merkte hij op dat hij met een tweede koppel de ingezetenen beter kon bedienen. Een koppel zou hij dan kunnen scherpen voor het malen van tarwe, het andere voor het malen van gerst, rogge en mout voor de plaatselijke bierbrouwer. Het bleef bij plannen. Het jaar daarop werd de molen door Jochem Vink uit Zierikzee hersteld. Een half jaar later brak de stormband zodat de molen bijna omviel. De rentmeester liet de molen direct stutten en stuurde een schip naar Zierikzee om molenmaker Vink te halen. Deze was echter ziek. Twee maanden later vond herstel plaats door een molenmaker uit Wouw.

In deze jaren was Jacobus van der Daff molenaar. Hij overleed in 1721. Zijn weduwe wilde het bedrijf voortzetten en verzocht de ambachtsvrouw de pacht te continueren. Deze had echter haar bedenkingen. Ze schreef de rentmeester dat ze liever een mulder had dan een weduwe met een knecht. De rentmeester vond de weduwe echter een vlijtige vrouw. Zij mocht de pacht voortzetten. Enige jaren later kwam Jacob Rijnberg uit Nieuwerkerk als knecht op de molen. Hij huwde de dochter van de weduwe, Henderijntje. Dit huwelijk is de oorsprong geweest van de familie Rijnberg op Tholen. In 1744 moest de molenas weer worden vernieuwd. Vermoedelijk is de as achter een zeilschip naar Sint-Annaland gesleept. Omdat de wip (havenkraan) in 1719 was gesloopt, kostte het nogal wat moeite om de as uit het water te halen. Er moest zelfs een gat in de kademuur worden gemaakt.

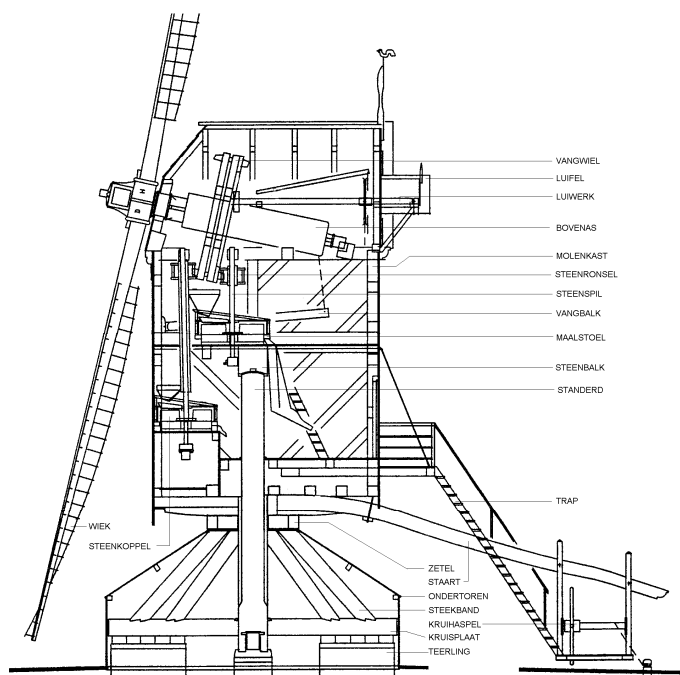
Zoals elders bleek ook de molen in Sint-Annaland voor de eigenaar een grote zorg die weinig opbracht. De ambachtsvrouw, Susanna Louise Huygens, verkocht daarom de molen in 1760 op een openbare veiling voor £ 27 aan haar pachter, molenaar Jacobus Rijnberg. Voor de molenaar bleef de verplichting van levering van vier zakken tarwe aan de armen en twee brandemmers aan het dorp van kracht. Ook moest hij jaarlijks f 180 voor het windrecht betalen. Na de bouw in 1847 van De Vier Winden, de tweede korenmolen in Sint-Annaland, werd het bedrag van het windrecht in 1857 gehalveerd. Het is in 1966 voor een symbolisch bedrag afgekocht. Uit de tijd dat de molen in particulier handen was, is weinig bekend. Wel is bekend dat de molenaarsvrouw in 1771 van de ambachtsheerlijkheid geld wilde lenen voor een nieuwe molen. De ambachtsvrouw vond echter dat zij dat maar elders moest doen. De molenaarsvrouw zal haar plan toen hebben opgegeven want nog steeds is er in de molen een inkerving van 1717 te zien met de initialen A.V. en P.D. Het stuk hout met de inkerving is in 1966 geplaatst in de deurpost. De initialen A.V. zijn mogelijk afkomstig van een zoon van molenaar Vink in Zierikzee die indertijd enige malen de molen heeft gerepareerd. Uit de 19de eeuw is nog bekend dat de huidige ijzeren molenas in 1866 is aangebracht. Dat jaar brak de houten as na een botsing met een schaap.

Er is nog een aardige anekdote aan de molen verbonden. Jaren voor de oorlog was de molen op een bepaalde nacht in bedrijf. Nadat het maalwerk even stil had gestaan, wilde de mulder weer met malen beginnen, doch de molen was niet meer op gang te krijgen. De oorzaak was niet te vinden en men besloot de nieuwe dag af te wachten. De volgende morgen hoorde de buurman van het zonderlinge voorval. Op zijn vraag wat er aan de hand was, kreeg hij ten antwoord dat de molen was betoverd, hetgeen de buurman grif geloofde en aan ieder die wilde luisteren, vertelde.

Sint-Annaland heeft niet voor niets de bijnaam Het Toverkot. Deze bijnaam dateert uit de eerste helft van de 19de eeuw toen bij enige gebeurtenissen inwoners van hekserij werden verdacht. Dit haalde toen de landelijke pers.

Bij daglicht was de ware oorzaak gauw bekend: een klein koperen gewichtje was in het te malen graan gevallen en tussen de molenstenen gekomen.

Na de Tweede Wereldoorlog brak er voor de molenaar en de molen een slechte tijd aan. In 1960 beëindigde de familie Kodde het maalbedrijf dat sinds 1881 drie generaties lang van vader op zoon was overgegaan. Zes jaar later verkochten ze hun molen voor iets meer dan de sloopwaarde aan de gemeente Sint-Annaland die de molen, die een grote landschappelijke waarde heeft, direct ingrijpend liet restaureren door molenaar P. van Beek uit Rijsaterswoude. Constructiebedrijf Van Beek te Sint-Annaland maakte de ijzeren buitenroede. Het molenhuis werd rood geschilderd. Het motorkot, dat ten noorden van de molen stond, werd afgebroken. Na de restauratie werd de weer maalvaardige molen aan de familie Kodde in beheer gegeven.

In 2003 werd een aanvang gemaakt met een nieuwe restauratie. Eerst werden de larven van de bonte knaagkever bestreden, die veel schade hadden aangericht aan de houten molen. Het bedrijf Eco2 uit Numantsdorp heeft hiervoor de molen geheel ingepakt en de molenkast wekenlang bewerkt met hete lucht terwijl de onderkast zuurstofarm werd gemaakt. De proef is volgens TNO geslaagd. In 2006 verzorgde Adriaens Molenbouw Weert B.V. het molenmakerswerk waarbij tal van onderdelen werden vervangen. De oplevering vond plaats eind 2006. Na de restauratie werd de molenberg in model gebracht en de versleten bestrating vervangen.

Als van ouds kan molenaar M.A. Kodde de oudste molen op Tholen weer regelmatig laten draaien. Hij wordt hierin bijgestaan door J. de Jonge.

J.Z. 2007.

Technische gegevens

Type : gesloten standerdmolen
 Functie : korenmolen
 Roeden : ijzer, Van Beek nr. 1 van 1966 en Straathof nr. 63 van 1992
 As : ijzer, fabr. F.J. Penn en Comp., Dordrecht 1866
 Vlucht : 21,80 m
 Hoogte : 4,80 m (van bordes)
 Inrichting : 1 koppel zeventiender blauwe stenen
 1 koppel vijftiender kunststenen
 Vang : sinds 1966 een ijzeren hoepelvang